

Pető-Veres Kata: Fekete Csaba (szerk.): Pathai István Református szertartási könyvecskéje. Úrvacsorai Rend Milotai Nyilas István Ágendájából. Melius Juhász Péter szertartási intelmei (recenzió)

Fekete Csaba (szerk.): Pathai István Református szertartási könyvecskéje. Úrvacsorai Rend Milotai Nyilas István Ágendájából. Melius Juhász Péter szertartási intelmei, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Debrecen, 2020. ISBN: 978-615-81564-0-0

(A szövegkiadást sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a magyarázatokat írta Fekete Csaba)

A Tiszántúli Református Egyházkerület könyvárosaként, himnológusként, református lelkészként is tevékenykedő Fekete Csaba fontos szolgálatot vállal magára, amikor régi, nehezen hozzáférhető szertartási szövegeket, ágendákat, istentiszteleti rendeket rendez sajtó alá és az érdeklődő közönség és a kutatók számára modern átírásban, magyarázatokat hozzáfűzve elérhetővé tesz. 2020-ban megjelent három szertartási szöveget tartalmazó munkája is ebbe a nagyívű, sokunk munkáját megkönnyítő sorozatba illeszkedik. Közös protestáns örökségünk emlékei ezek, melyek a korai protestáns nemzedékek erőfeszítéseibe, elhivatottságába és identitás-keresésébe engednek bennünket, kései leszármazottakat betekinteni. Nem titkolt szándéka a szerkesztőnek, hogy éleslátással megfogalmazott megjegyzései, kritikai észrevételei a 20. században berögződött és azóta is nemzedékről-nemzedékre átadott hibás felismeréseket és következtetéseket lerombolja, és a társtudományok legújabb felismeréseit, kutatási irányait is felhasználva új megállapításokra jusson. E megállapítások segíthetnek bennünket, -persze csak, ha meg akarjuk hallani- hogy milyen súlypontjai lehettek eleink istentiszteletének. Ehhez azonban fontos, hogy elengedjük a szertartási elemek egymást követő sorrendjeinek mérceként felállított megismerését. Református elődeink munkájának, istentiszteletről alkotott véleményének, tapasztalatainak alapos kutatása megóvhatná a ma útkereső utódokat számtalan tévúttól és könnyelműen kimondott értékítélétől. Az őszintén gyakorolt felfedezés iránti vágy segíthetne a jelen reformátusának, hogy többek között az úrvacsora rendje is kitisztuljon.

A kötet arányaira nézve azt a megjegyzést tehetjük, hogy mintegy a felét Pathai István *Az Helvéciai konfesszióval való körösztény prédikátoroknak Dunán innen, az egyházi szolgálatban való rend tartásokról íratott könyvecskéje*^[1] teszi ki. Köszönheti ezt önálló műként való megjelenésének, és eleddig nem eléggé hangsúlyozott más töről fakadó jelentőségének is. Az összehasonlítások révén a másik két szövegkiadás jegyzeteiben is szó esik Pathai munkájáról.

A sajtó alá rendezést elvégző, magyarázatokat, jegyzeteket író Fekete Csaba úgy döntött, hogy nem a megjelenés időrendi sorrendjében helyezi el kiadványában a műveket, mert ugyan a *Könyvecske* évtizedekkel később jelent meg (1617) Melius *Szertartási tanításai és intelmei*^[2] 1563-as művéhez képest, de előbbi önállóan látott napvilágot, és „műfaját tekintve a legkorábbi emlék a maga nemében a hazai református egyház történetében.”^[3] Ehhez képest Melius munkája függelékként került a korabeli olvasó kezébe, mert a *Válogatott prédikációihoz* szertartási kérdéseket tárgyaló és szertartási szövegrészeket is tartalmazó prédikációs összeállításként csatolta. A kötetben közölt Milotai *Ágendája* egy ismeretlen lelkipásztor által az eredetiből kivonatolt mű. A szerző felhasználta az eredeti szöveget, és kiegészítette a saját gyülekezeti szolgálatában gyűjtött tapasztalataival, és korábbi tanulmányaiból, országjárása során látott gyakorlatokkal. Ez a most közölt kivonat igényes műnek tekinthető, melyekből tucatszám készültek annak okán, hogy a saját agenda elkészítése hozzátartozott a lelkészi szolgálathoz.

A három mű és annak magyarázatai kapcsolatba kerülnek, ha más nem, a különbségeik révén. Utalások, vissza- és előre utalások gazdagítják az olvasmányélményt. De nem csak a kötetben közölt szövegek folytatnak párbeszédet, hanem az utalások révén szinte minden ismert szertartási szövegünk. Ez helyenként elbizonytalaníthatja a kevésbé járatos olvasót, mert szinte érzi annak kínzó hiányát, hogy a pfalzi rendtartást vagy az esztergomi rítust is maga előtt lássa. Időnként egy képzeletbeli történelemkönyv nyílik meg előttünk, amely oldalain olyan történetet olvashatunk, amely a megértéshez nélkülözhetetlen.

Fontos megjegyzésként olvashatjuk, hogy a közreadott szövegek szó szerinti szövegkiadások, de nem betű szerintiek. Az olvasást, értelmezést megkönnyítendő döntött e mellett az eljárás mellett a szerkesztő.

A szertartási szövegek születési, használati körülményeinek feltárása mellett nyomdatörténeti adalékokat is olvashatunk. Lebilincselő megtudni, hogy egy szöveg a kinyomtatás után miért tartalmazhat adott esetben sok helyesírási hibát, miért nem egységes az ékezés vagy a központosítás. Ezek a hibák mind utalhatnak egy ember lelki, testi állapota, épp üldözött és kapkodásra kényszerített volta mellett a nyomtatást végző nyomda szegényes felszerelésére, vagy a külföldi, magyarul rosszul vagy éppenséggel sehogy sem beszélő nyomdász a mű jelentőségéhez képesti szerény adottságaira. Tehát e szövegek mélyreható ismerete a szerző életéhez, sorsához is közelebb visz minket. Pathai *Könyvecskéjében* nem olvashatunk a patrónus felé intézett köszönő sorokat. Ez is elgondolkoztathatja a kutatót, amely számtalan olvasmányélményének ismeretében tudja, hogy ez pedig szokás volt. A következtetés lehet az, hogy nem volt patrónus, de

elképzeltető, hogy egy nem egészen tisztázott kézirat került kinyomtatásra, amelynek oka abban keresendő, hogy éppen akkor adódott lehetőség a nyomtatásra, így nem volt idő letisztázni a kéziratot.

Egységes helyesírási szabályzat híján a szerző által ismert nyelvjárás, helyesírás is átszűrődik a műveken, de e finomságok csak a gyakorlott szem, nyelvészetben, nyelvemlékeink között járatos olvasó számára megragadhatóak. Az utókor pedig, ha bölcsen ítél, sok következtetést levonhat a hibákból is. E szövegek újbóli kiadása jelentőségét abban is elnyerheti, hogy betekintést enged nekünk keletkezési korának szükségébe is. Pathai *Könyvecskéje* olyan korban született, amikor a fő hangsúly a polémián, a hitvédelmen volt, ezért szertartási beszédei erőteljesen a hitigazságok hangsúlyozására törekszik. Sok esetben vitát folytat a római katolikus gyakorlatokkal.

A bibliai idézeteket olvasva, az a szomorú felismerése támadhat a gyakorlott olvasónak, hogy a korban nem a beszélhetünk egységes bibliahasználatról, mert Misztótfalusi Kis Miklós fellépése előtt nagyon nehéz volt a tehetősebb prédikátorok számára is saját Bibliát szerezni. Az itt tetten érhető egység hiánya másban is érzékelteti hatását. Fekete Csaba okulásunkra lábjegyzetekben közli a Vizsolyi Biblia, az Oppenheimeri és a Hanau-i Biblia szerinti verseket is, mert a bibliai idézetek megadásakor a prédikátorok igen ritka esetben ragaszkodtak a nyomtatásban megjelent Bibliához. Inkább fejből idéztek, vagy latinból fordítottak magyarra.

Pathai *Könyvecskéje* amellet, hogy a '80-as évekig csak irodalmi említésekből ismertük, abban a tekintetben is jelentős, hogy ez a legkorábbi helvét hitvallású szertartási rendünk. Melius függelékként közreadott szertartási megjegyzéseit szokás ágendának nevezni, de az leginkább csak *ágendaszerű vázlat*. Milotai Nyilas István *Ágendája* máig tartó hatást gyakorolt a református szertartások történetében és irodalmában. Ő az első, aki ágendáját ténylegesen *Ágendának* nevezi, és így szerepelteti könyve címlapján is.

E három mű egy kötetben való szerepeltetése arra ösztönzi az olvasót, hogy igyekezzon ismereteit gyarapítani és elmélyülni múltunk istentiszteleti gyakorlatában, és jobban megérteni a régi korok embereit, küzdelmeit, a nehéz, olykor veszélyes körülmények ellenére is bátorságról, hűségről tett tanúbizonyságukat. Fekete Csaba által szerkesztett, sajtó alá rendezett és jegyzetekkel ellátott műve nem lehet az első lépés, ha valaki még csak ismerkedik istentiszteleti múltunkkal, mert a szövevényes keresztthivatkozások megértéséhez biztos ismeretekre van szükség, de újabb és újabb kérdések megfogalmazásához kiváló és nagyon érdekes olvasmányt vehet kézbe az olvasó. Olvasáskor nagy előny, ha valaki tényleg kíváncsi a bizonyítható, alátámasztható tényekre, akkor is, ha az kiforgatja is addigi ismereteiből felépített világát a négy sarkából.

Hivatkozások

1. RMNY 1143A ↑
2. RMNY 196[2] ↑
3. Fekete Csaba (szerk.): *Pathai István református szertartási könyvecskéje, Úrvacsorai rend Milotai Nyilas István Ágendája szerint, Melius Juhász Péter szertartás intelmei*, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, Debrecen, 2020, 15. ↑